

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACTIVITĂȚII POLITICE A GENERALULUI TRAIAN DODA

După unirea forțelor politice românești din Banat și Transilvania în 1881 într-un singur partid — Partidul Național Român — cu program unic de luptă s-a stabilit ca pentru Transilvania poziția românilor cu drept de vot să rămână rezistența pasivă, iar pentru alegătorii din Banat și părțile ungurene se recomanda oportunitatea participării la alegeri: deputații aleși să dea expresie în parlament gravei situații în care se afla națiunea română și să lupte cu toate forțele pentru revizuirea legilor în vigoare, adică pentru interesele naționale¹. Începînd din anul 1885 P.N.R. va trece la inițierea unor ample campanii prin care să se facă cunoscut opiniei publice asupra națiunea română din imperiul austro-ungar. La conferința P.N.R. ținută la Sibiu în 7 mai 1887 s-a hotărît adoptarea tacticii pasiviste pentru întregul partid cu mențiunea că se pot face excepții în privința participării la alegeri numai cu știrea și permisiunea comitetului central al partidului². Adoptarea pasivismului la alegerile din 1887 a avut drept rezultat că dintre cei 4 candidați români din Banat și Crișana³, cărora comitetul central al P.N.R. le-a încuviințat participarea la alegeri să fie ales cu „aclamațiune” numai Traian Doda⁴.

Ca urmare a frământărilor mereu crescînde ale maselor populare din comitatul Caraș-Severin, autoritățile au intrat în alertă, îngrijorate fiind mai ales de faptul — așa cum rezultă dintr-o adresă a prefectului către primarul orașului Caransebeș, Ion Nemoianu — că în tipografia Diecesană din localitate: „a fost tipărit un manifest antistatal” cerîndu-se de urgență informații detaliate în legătură cu autorul, numărul de exemplare și locurile unde au fost răspîndite manifestele⁵. În adresa de răspuns, primarul preciza că manifestul a fost formulat de avocatul Borgan

¹ Vezi pe larg T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 39 și urm.

² *Ibidem*, p. 319 și urm.

³ Cei 4 candidați propuși erau: V. Babeș la Sasca Montană, Traian Doda la Caransebeș, Gh. Popovici la Șiria și Petru Truția la Baia de Criș.

⁴ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 354.

⁵ FAS Caransebeș, Primăria orașului Caransebeș, doc. 6/1887, fila 1.

Florea și că nu avea conținut antistatal sau antimaghiar și că au fost confiscate 411 exemplare⁶.

Noua situație creată în urma alegerilor parlamentare echivala cu suprimarea drepturilor și libertăților politice ale unui întreg popor, determinându-l pe Doda să refuze intrarea și participarea la lucrările Dietei. Doda însă nu a refuzat doar participarea sa ca deputat la lucrările parlamentului maghiar, ci a subliniat atitudinea sa în scris, făcând astfel cunoscut opiniei publice din imperiu cuvântul său de protest împotriva politicii promovate de clasele conducătoare maghiare. Astfel în scrisoarea adresată președintelui Dietei la 10 octombrie 1887⁷, cit și în cuvântarea ținută în fața alegătorilor din cercul electoral Caransebeș la 12 octombrie același an⁸, Doda face un adevărat rechizitoriu la adresa politicii de împilare națională promovată de guvernul austro-ungar. Astfel Traian Doda sublinia: „politica statului a fost condusă cu tot mai mare hotărâre într-o direcțiune care și pînă aici a fost foarte stricăcioasă intereselor naționale ale poporului român, iar în urmările sale amenința cu nimicirea vieții și dezvoltării naționale pe poporul român”⁹. Iar mai departe arăta: „eu aș fi în Dietă singurul reprezentant național al întregului popor român și între 413 deputați singur eu aș avea sarcina de a reprezenta și valida interesele naționale ale aproape 3 milioane de cetățeni, interese greu vătămăte și foarte serios amenințate”¹⁰. Precizîndu-și poziția, Doda arăta: „eu nu voi lua parte la dezbaterile Dietei, nici nu voi deține de mandatul meu de deputat”¹¹. În scrisoarea către alegători, Doda, după ce își justifica atitudinea atrăgea atenția că: „Astăzi cauza națiunii întregi, ba mai mult onoarea națională a poporului român este în joc, a poporului, care prin uneltirile măiestriei și ale forței scos din toate pozițiile constituționale și-a găsit ultimul refugiu în al vostru cerc electoral... de aceea vă zic... fiți bărbați și repet să nu pierdeți din vedere că astăzi chemați sînteți a apăra onoarea și demnitatea națiunii”¹². Pe temeiul legii din 1876, art. 39, președintele Camerei ungare i-a solicitat generalului Doda ca în termen de 15 zile să-și prezinte credenționalul, căci în caz contrar cercul său va fi considerat vacant și se va ordona o nouă alegere. La această provocare Doda a răspuns: „pe baza legii din 1874, cap. 86, art. 33, calitatea de deputat este independentă de orice condiție ulterioară, prin urmare este pe deplin independentă de prezentarea sau neprezentarea credenționalului și este validă din momentul precis determinat prin lege”¹³.

⁶ *Ibidem*, fila 2.

⁷ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 358—360; Vezi și P. Bona, în *Acta MN*, XV, 1978, p. 497 și urm.

⁸ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 360—361.

⁹ *Ibidem*, p. 358.

¹⁰ *Ibidem*, p. 359.

¹¹ *Ibidem*, p. 360.

¹² *Ibidem*, p. 361.

¹³ *Ibidem*, p. 362.

Actul de cutezanță a lui Doda a determinat prefectul comitatului ca prin adresa din 21 octombrie 1887 să atenționeze pe primarul orașului Caransebeș de faptul că în presă a apărut proclamația generalului către alegători, cerându-i ca în mod discret să urmărească cu atenție sporită efectul provocat de această proclamație, și în cazul că aceasta ar servi la porniri antistatale, la incitare împotriva statului maghiar sau ar servi la alimentarea urii între naționalități, pe lângă măsurile impuse de situație și descoperirea incitatorilor să i se adreseze imediat raport¹⁴. În adresa de răspuns însă primarul orașului Caransebeș a subliniat faptul că: „scrisoarea adresată de generalul Doda alegătorilor săi nu a fost distribuită în rîndul cetățenilor orașului, dar că ea a fost răspîndită în comunele și satele din jurul orașului în cite 8—10 exemplare”¹⁵. Referitor la starea de spirit se arată că pînă la acea dată: „poporul nu se dedă la izbucniri și nu se găsesc urme de revoltă”¹⁶.

La 10 decembrie 1887, Doda a fost chemat în fața comisiei de incompatibilitate, la care nu s-a prezentat — trimițînd doar o scrisoare în care arăta între altele: „susțin cu fermitate și azi acea declarație (din 10 octombrie — nn.) conform căreia nici la deliberările camerei nu particip, nici mandatul nu mi-l depun”¹⁷. Pentru atitudinea sa plină de demnitate națională, generalul Traian Doda a primit numeroase scrisori de adeziune din toate provinciile locuite de români, iar alegătorii săi întruniți într-o conferință la Caransebeș la 1 decembrie 1887 au votat o scrisoare de aderență ce a fost înmînată patriotului român¹⁸.

Dar atitudinea generalului Doda a stîrnit și reacția autorităților comitatului. Primarul orașului Caransebeș fiind obligat să raporteze de urgență modul în care s-a desfășurat adunarea alegătorilor. În adresa de răspuns se preciza faptul că jandarmeria a fost atenționată să fie vigilentă la orice „mișcare a românilor”, dar că nu a fost necesar să fie luate măsuri deosebite deoarece „alegătorii s-au prezentat în ordine dînd dovadă de patriotism și înalt nivel politic”¹⁹. Între vorbitori s-a remarcat Patriciu Dragalina care l-a felicitat în numele poporului român, îndemnîndu-l pe Doda „să vorbească mai fără rețineră”. Primarul informa totodată pe prefect că atît cuvîntarea lui Doda cît și cea a lui Dragalina au apărut în ziarul „Lumina” din 16 ianuarie 1888²⁰.

În ședința din 11 ianuarie 1888, comisia de incompatibilitate și-a prezentat raportul prin care mandatul deputatului Doda „se declară ni-

¹⁴ FAS Caransebeș, Primăria orașului Caransebeș, doc. 7/1887, fila 1.

¹⁵ *Ibidem*, fila 2.

¹⁶ *Ibidem*, fila 3.

¹⁷ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 365.

¹⁸ A. Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, p. 371; V. Goian, Al. Magda, în *StComC-Istorie*, 1979, p. 382. Alegătorilor săi, Doda le va răspunde: „scopul meu a fost să deștept pe români și totodată ca viațele noastre să străbată pînă la locurile cele mai înalte, ca să vadă și Majestatea Sa că nemulțumirea noastră este mare și că suferințele noastre au ajuns de nu le mai putem suporta”.

¹⁹ FAS Caransebeș, Primăria orașului Caransebeș, doc. 4/1887, fila 3.

²⁰ *Ibidem*, fila 4.

micit și se dau dispoziții pentru o nouă alegere de deputat în cercul electoral Caransebeș²¹.

În ziua de 8 februarie 1888, când are loc alegerea de deputat în Caransebeș, 4 500 de participanți, ovaționându-l mai întâi pe Doda în fața locuinței sale și apoi pe deputatul Mihail Popovici, propus la recomandarea lui Doda în înțelegere cu fruntașii alegătorilor și ai PNR, „deputatul cu o mulțime de popor, cu muzica în frunte, s-au deplasat la cancelaria lui Doda, unde poporul a făcut ovațiune neașteptată generalului, care a vorbit poporului îndemnându-l și în viitor la solidaritate²².

În 1888, autoritățile maghiare i-au intentat lui Doda un lung proces de presă, motivarea fiind conținutul instigator la revoltă împotriva ordinii de stat al celor două declarații; proces la finele căruia tribunalul din Arad îl va condamna la 2 ani închisoare și la o amendă de 1 000 Fl., pedeapsă de care va scăpa doar în urma memoriului adresat împăratului Francisc Iosif²³.

Activitatea desfășurată de Traian Doda între 1874—1888, acțiunile curajoase, pline de patriotism au făcut ca prestigiul său să crească considerabil și să fie socotit unul dintre reprezentanții de seamă nu numai ai idealurilor naționale ale grănicerilor bănățeni, ci a tuturor românilor din provinciile aflate sub dominație străină.

PETRU BONA

BEITRÄGE ZUR KENNTNISS DER POLITISCHEN AKTIVITÄT DES GENERALS TRAIAN DODA

(Zusammenfassung)

Aufgrund von Archivdokumente werden neue Daten über die Aktionen des Generals Doda und der rumänischen Wähler aus dem Wahlkreis Caransebeș in den Jahren 1887—1888, veröffentlicht.

²¹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 366.

²² „Foaia Diecesană“, an III, nr. 5, 1888, p. 5.

²³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 388—393; A. Marchescu, *op. cit.*, p. 373 și urm; P. Bona, *op. cit.*, p. 499.